

Ľuboš Hazucha

HISTORICKÁ PRIEMYSELNÁ ARCHITEKTÚRA -VÝSKUM, OCHRANA, OBNOVA A REHABILITÁCIA

Prečo historická priemyselná architektúra

Historická priemyselná architektúra je neoddeliteľnou súčasťou histórie architektúry.

Ale ako taká stále stojí v úzadí nášho vnímania a skúmania. Preto ani povedomie širokej verejnosti, hĺbka poznania v tejto problematike nie je na takej úrovni ako pri iných typologických druhoch architektúry. Na druhej strane stojí aj iný problém a tým je povedomie majiteľa. Historická priemyselná architektúra sa nachádza v prevažnej miere na území priemyselného podniku. V záujme ekonomického fungovania a rastu podniku dochádza k prestavbám objektov na novú technológiu, často aj k deštrukcii a výstavbe nových.

Paralelne dochádza k ekonomickému zániku podniku a vtedy dochádza k chátraniu, respektíve úplnej eliminácii celej štruktúry ako takej.

Na základe tohto faktu dochádza k vysokým stratám hodnôt. Pričom ani nemáme k dispozícii základný prieskum a preto v podstate ani nevieme povedať o aké hodnoty sme už prišli alebo v najbližšom čase prideme. Tento stav je na našom území v globálnej mierke alarmujúci, pričom samozrejme existujú aj pozitívne príklady, ktoré sa snažia o zachovanie historických hodnôt v priemyselnej architektúre.

Našou úlohou by malo byť, aby sme neprichádzali o ďalšie hodnoty, venovať väčšiu pozornosť skúmaniu a zvýšiť informovanosť o tejto problematike.

Ja by som chcel svojou prácou prispieť k rozšíreniu poznania v rámci historickej priemyselnej architektúry a pomôcť pri jej zviditeľnení.

V období 15.-18.st. Banská Štiavnica s okolím získala svojou technologickou vyspelosťou v oblasti baníckej ťažby svetové prvenstvo. Na tomto základe bola zapísaná do svetového kultúrneho dedičstva UNESCO.

Najpriemyselnejšou časťou bývalého Uhorska bolo horné Uhorsko, t.j. Slovensko. Nachádzalo sa tu niekoľko významných priemyselných podnikov, ktoré mali vysoký percentuálny podiel na trhu, niektoré zastávali dokonca vedúce pozície v produkcii v rámci celého Rakúsko - Uhorska. Medzi takéto podniky patrili aj papiereň a textilka v Ružomberku.

Tieto príklady podávajú doklad o tom, že historická priemyselná architektúra na Slovensku má významné miesto v slovenskom, ale v aj svetovom kontexte.

Výskum

Výskum priemyselnej architektúry na území Slovenska nie je ešte ukončený. Zatiaľ bol vykonaný základný súpis pamiatok, ktorý vypracoval Pamiatkový ústav ešte pred rokom 1989. Tento fakt hovorí vlastne o súčasnom stave mapovania a skúmania priemyselnej architektúry, do ktorej sa zahŕňajú aj jej technologické a výrobné zariadenia ako neoddeliteľná súčasť. V najbližšej dobe bude potrebné vykonať ďalší, doplňujúci prieskum a výskum, ktorý podchyť ďalšie významné priemyselné komplexy a stavby. Pretože priemyselná architektúra veľmi rýchlo podlieha mnohým ekonomickým a technologickým zmenám. Tieto faktory ju ďalej ovplyvňujú, formujú a aj eliminujú...

V mojej doktorandskej práci sa zaoberám územím mesta Ružomberok a konkrétne dvoma priemyselnými závodmi. Prvým je papiereň Severoslovenské celulózky a papierne v Ružomberku a druhým textilný závod Texicom. Z hľadiska výskumu sú obidva veľmi zaujímavými príkladmi.

Mesto Ružomberok má zemepisne veľmi výhodnú polohu pre vznik priemyselných podnikov. Stojí na križovatke dvoch významných ciest. Jedna vedie z Banskej Bystrice smerom na Dolný Kubín a ďalej do

Poľska. Druhá zo Žiliny do Košíc. Nesmiem zabudnúť samozrejme aj na ďalšie významné faktory, ktoré rozhodli o vzniku týchto závodov na území Ružomberka. Bola ňou výstavba Bohumínsko – košickej železničnej trate, blízke zdroje vody a samozrejme potrebných surovín. Vo svojej viac ako storočnej histórii zaujímali popredné priečky z hľadiska produkcie, či už to bolo v rámci bývalého Uhorska, alebo neskoršieho Československa. Vznik a existencia týchto závodov významne posunulo napredovanie nielen mesta, ale aj celého regiónu. Podporil sa vznik nových pracovných miest, zvýšenie ekonomického potenciálu a tým aj rozvoj stavebnej produkcie. Ružomberok bol v období 20 až 30-tych rokov tretím najpriemyselnejším mestom na území Slovenska.

Z tohto obdobia je čitateľná aj najväčšia stavebná aktivita na tomto území. So vznikom a produkciou závodov bola spojená výrazná stavebná aktivita. Nebola to len výstavba objektov pre technologické zariadenia, ale aj ďalšie objekty. Tvorili ju objekty pre ubytovanie (robotnícke kolónie), kultúru (kultúrne domy), dopravu (železničná stanica, mosty)....

S rastom produkcie rástla aj stavebná aktivita a aj plošný rozmach zástavby. Na týchto dvoch príkladoch je odlišný spôsob pri zastavovaní areálu pozemku. Stavebný vývoj papierne postupoval pristavovaním ďalších stupňov výroby. Neskôr potom pristúpil k asanácii nevyužitých stupňov. Na rozdiel od papierne, textilka počas viac ako storočnej produkcie zastavala takmer celý priemyselný areál, ale nepristúpila k takej plošnej eliminácii objektov.

Tieto podniky majú podchytenú svoju históriu vo svojich vlastných archívoch, ktoré mapujú hlavne priemyselnú a hospodársku časť. Problematika architektonického fondu nie je zatiaľ komplexne zmapovaná.

Ochrana, obnova a rehabilitácia

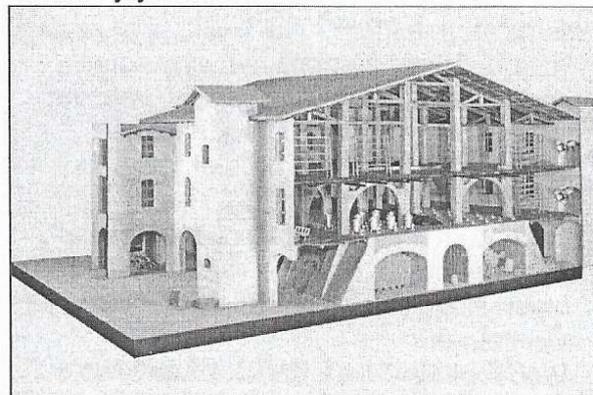
Historicko-architektonický prieskum definuje následnú ochranu, obnovu a rehabilitáciu priemyselnej architektúry. Stanovenie týchto zásad má významný podiel na zachovaní cenných historických hodnôt. Pri priemyselných závodoch je situácia skomplikovaná aj rýchlou reakciou na vývoj nových technológií. Táto zmena nastáva

v časovom horizonte menej ako desať rokov. Pričom o historickej hodnote spravidla začíname hovoriť pri veku nad 50 rokov. Toto je vlastne kľúčová otázka v tejto problematike. Súčasná legislatíva v malej miere ošetruje problematiku zachovania historického stavebného fondu, ktorý nie je zapísaný v Súpise pamiatok. Vôbec nemotivuje ekonomické subjekty, aby odstúpili od mnohokrát oveľa jednoduchšej asanácie objektov. Inými slovami, zachovanie historických hodnôt vo veľkej miere závisí od uvedomenia majiteľov alebo vlastníkov.

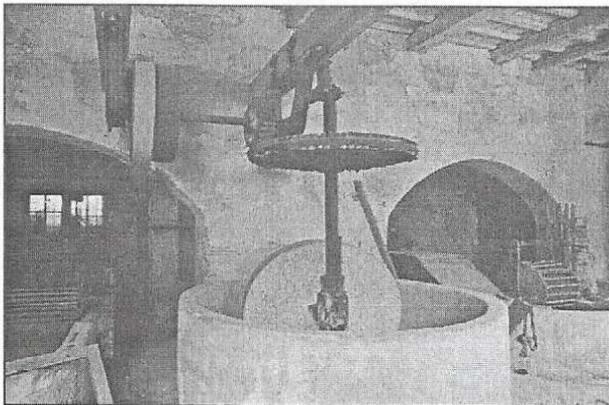
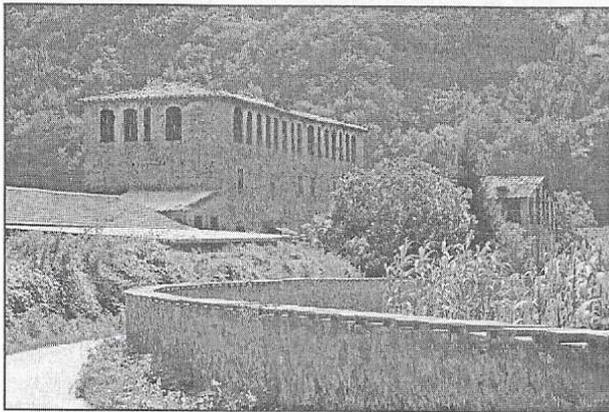
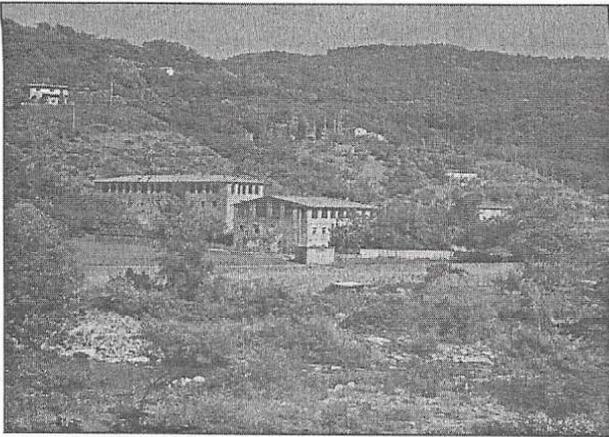
Na Slovensku máme niekoľko pozitívnych príkladov zachovania priemyselnej architektúry a jej rehabilitácie: Plynárenské múzeum v Bratislave, Banská Štiavnica a jej technické pamiatky, budova Prvej konskej železnice v Bratislave, Solivar v Prešove a podobne.

V metodike ochrany, obnovy a rehabilitácie sú stanovené tieto základné princípy:

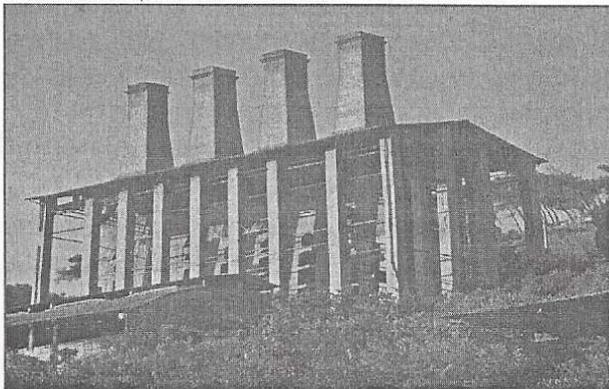
1. Zachovanie stavu „posledného pracovného dňa“. Je to spôsob, kedy sa zachováva stav v celom areáli „ako keby zamestnanci odišli len pred niekoľkými dňami“. Túto metódu je možné aplikovať v len v prípade, ak je daný objekt alebo komplex veľmi dobre zachovaný.
2. Konverzia. Používa sa vtedy, ak pôvodnú funkciu nie je možné zachovať. Poskytuje širokú škálu riešení v záujme zachovania pôvodnej štruktúry v rámci vývoja.
3. Múzeum. Zachovanie historických hodnôt vytvorením muzeálnej expozície pre návštevníkov priemyselného areálu alebo jej časti.

Museo Del Patrimonio Industriale - Bologna, str.70, Antonio Campigotto, Roberto Curti, Maura Grandi, Alberto Guenzi – Prodotto a Bologna, Edizioni Renografica, 2000

*Lungonelli, Leonardo Rombai, Ivano Tognarini –
Luoghi e ommagini dell'industria toscana,
Marsilio, 1993*

*Cementáreň Marchino, Prato, Carlo Cresti,
Michelle Lungonelli, Leonardo Rombai, Ivano
Tognarini – Luoghi e ommagini dell'industria
toscana, Marsilio, 1993*

Literatúra

1. WUSTLICH, Reihard:
Industriearchitektur in Europa.
Darmstadt, Das Beispiel 1996.
2. CRESTI, Carlo a kol: Luoghi e ommagini
dell'industria toscana. Marsilio 1993.
3. FAUSTINI, Laura – GUIDI, Elisa –
MISITI, Massimo: Archeologia
industriale, Edifur 2001.
4. CAMPIGOTTO, Antonio a kol.: Prodotto
a Bologna. Renografica 2000.
5. CHYTKA, Stanislav a kol.: Textilka, sto
rokov textilnej výroby v Ružomberku.
Ružomberok, TEXICOM 1994.